

La biblioteca angular

Daniel Gil Solés

PETRÒPOLIS

Mirades, 2

La biblioteca angular

Daniel Gil Solés

PETRÒPOLIS
Terres de l'Ebre, 2011

Editorial Petrópolis
www.petropolis.cat
petropolis@petropolis.cat

Disseny i edició de la col·lecció: Jaume Llambrich
(<http://www.basar.cat>).

Fotografia de la coberta: Nils Thingvall (<http://www.sxc.hu>).

Este llibre es troba sota una llicència Creative Commons
Reconeixement-No comercial-Compartir amb la mateixa llicència
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

TAULA DE CONTINGUTS

PRÒLEG 7

LA BIBLIOTECA CIUTADANA

1. La biblioteca ubiqua 13
2. Les biblioteques com a enginyeria social 15
3. Sobre la veritable magnitud del canvi
en les biblioteques 19

LA BIBLIOTECA COM A ESPAI

1. Apunts sobre l'espai en les biblioteques. 25
2. L'evolució dels espais físics de les biblioteques . 30

LA BIBLIOTECA SENSE LLIBRES

1. Introducció 41
2. Com omplim el buit? 43
3. La biblioteca com a concepte 47

EPÍLEG 49

PRÒLEG

Al final de la dècada dels anys setanta i començament de la dels vuitanta, les biblioteques visqueren el que potser ha estat el canvi més important, més transcendent, de la seva història recent: l'automatització dels catàlegs i la posada en funcionament dels catàlegs d'accés públic (els OPAC). Aquest canvi, que obligà els bibliotecaris a replantejar la manera de treballar que els era més familiar, no tingué gaire conseqüències sobre els espais físics de les biblioteques: la més evident fou l'arraconament o la desaparició dels antics cedularis, dels catàlegs manuals, dels lectors de microfites i el reaprofitament de l'espai lliure per ampliar les col·leccions o instal·lar-hi ordinadors. Actualment, però, ens enfrontem a un canvi de grans proporcions que sí afecta els espais, com afecta el nostre paper en la societat i la nostra manera de treballar: la generalització de l'accés a Internet i a la inabastable quantitat d'informació que conté, i, en els darrers anys, l'augment dels projectes de digitalització i la irrupció dels

llibres electrònics. Aquell canvi no afectava els edificis de les biblioteques i molt poc l'ús que es feia dels seus espais; aquest altre els afecta de tal manera que, si volem sobreviure, hem de repensar de cap a peus el paper que han de tenir a partir d'ara els espais de les biblioteques en un context de virtualització de la informació.

La biblioteca angular és, precisament, una reflexió sobre els espais de les biblioteques i el seu futur, estructurada en tres apartats. Al primer, «La biblioteca ciutadana», ens és presentada l'evolució dels edificis i els espais de les biblioteques fins a esdevenir l'anomenada *biblioteca ubi-qua*, una biblioteca omnipresent i adaptable a les noves realitats; una biblioteca que ha estat un instrument d'enginyeria social i que ha evolucionat cap a la virtualitat, amb tots els canvis que això provoca. El segon, «La biblioteca com a espai», és el més extens i intenta oferir una panoràmica sobre el valor de l'espai físic de les biblioteques i de la seva evolució, sempre en el context de la virtualització que fa que la biblioteca esdevingui un espai híbrid, un espai de transició entre el món analògic i el món digital. Al tercer, «La biblioteca sense llibres», ens immergeix en el futur d'una

biblioteca buida de llibres tal com la coneixem actualment i que s'ha de repensar totalment: s'hauran de repensar els possibles usos que es podria donar als espais, com construir i dissenyar aquests espais, quins serveis s'hi podrà oferir, com s'oferirà l'accés a la informació; en definitiva, quin serà el paper de les biblioteques i dels bibliotecaris en aquest futur de biblioteques sense llibres al qual sembla que ens condueix la digitalització de la informació. I com serà aquest futur? A l'«Epíleg» trobem una possible resposta a la pregunta, amb un tipus de centre que ja s'ha posat en marxa i que podria ser el futur de les biblioteques.

Aquesta és la visió de futur d'en Daniel Gil. Una visió de futur amb la qual podem estar d'acord o no, però que és una possibilitat atès el context actual. El que no podem obviar ni negar és que ens trobem en un moment de canvi, de transformació radical fins i tot, de la nostra professió. I hem d'estar preparats per enfrontar-nos-hi i guiar-la, perquè ningú no ho farà per nosaltres.

De tots aquests temes en Daniel n'ha parlat a bastament al seu bloc, *Bauen: biblioteques i arquitectura* (bauenblog.info), on es publicaren originalment els textos que ara tenim a

les mans gràcies a Jaume Llambrich i l'editorial Petròpolis. Des de l'any 2004 en Daniel ha informat i ha reflexionat sobre la relació entre biblioteques i arquitectura, tant d'un punt de vista purament arquitectònic, com d'un punt de vista d'adequació dels espais a les tasques que s'hi han de portar a terme, i també sobre la sovint conflictiva relació entre arquitectes i bibliotecaris. A més, ho fa des d'una tribuna privilegiada, ja que treballa des del 2003 a la Biblioteca del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya a la Demarcació de l'Ebre. Podrem estar més o menys d'acord amb ell, però no podem dir que la seva opinió no és fonamentada.

Aquest llibre contribuirà no només a la reflexió sobre el futur de què parlàvem, sinó també a aquest futur de biblioteques sense llibres que proposa en Daniel: s'edita en paper i en versió electrònica. Sigui en la versió que sigui, espero que el llegiu i que hi digueu la vostra; segur que en Daniel estarà content d'obrir el seu bloc a noves interpretacions i propostes. Jo l'he llegit i, mentre continuo rumiant quin futur ens espera, només em resta agrair de tot cor a en Daniel que hagi confiat en mi per escriure aquest pròleg.

Ferran MORENO LANZA
Barcelona, 28 d'abril de 2010

LA BIBLIOTECA ANGULAR

LA BIBLIOTECA CIUTADANA

1. La biblioteca ubiqua

Sóc un ferm partidari de la digitalització de continguts i de fons bibliotecaris; és el camí a seguir: especialment per tots els avantatges de comporta quant a accessibilitat, difusió i consulta dels fons (un altre tema, per a un altre article, són els problemes derivats de la conservació). Malgrat tot, és imparable. Em veig, en un futur no massa llunyà, atenent els meus usuaris de forma virtual, mitjançant tecnologies de videoconferència, des de casa mateix, amb el pijama posat, per exemple. És la biblioteca ubiqua, una biblioteca estesa per tot arreu, flexible i adaptable a les necessitats i requeriments dels usuaris; present les 24 h i, per tant, nosaltres, els bibliotecaris, també hauríem de ser presents les 24 h, clar. Reptes, obligacions... o supervivència? O és potser una de les nostres respostes davant l'actual context de forta crisi econòmica? Caldrà, òbviament, repensar totes les nostres estructures organitzatives, socials i professionals, per a adaptar-les

a aquest nou futur que ja és present, i donar solucions reals.

No obstant això, hi ha un fet que em resulta, si més no, curiós: al mateix temps que s'està avançant en la digitalització vivim també un moment de gran expansió en la construcció de noves biblioteques. Sí, d'edificis, de biblioteques en el sentit físic de la paraula. Resulta contradictori? Crec que no. Si de cas, ambdues estratègies crec que són complementàries i van encaminades a donar respostes, solucions, en un temps en què fa falta traçar línies de futur creïbles i vàlides. En això, en donar respostes, els bibliotecaris en som uns experts, i des de fa temps. Ara, potser, aquesta necessitat és més gran. I les biblioteques, els edificis, són i han esdevingut l'edifici públic, social i ciutadà de referència. Ja ho érem, i ho veníem reclamant des de la professió amb insistència. Però ara, amb els temps de corren, quan és més necessària que mai una tornada als valors socials, de comunitat, de treball conjunt, de sentir-se part d'alguna cosa, la Biblioteca esdevé el principal paradigma d'aquests valors ciutadans, i que ens reconforten en temps dolents. La Biblioteca també com a element terapèutic, i també com a element amb una certa ubiqüitat, entesa

aquí com a punt on conflueixen tots els valors de la ciutat. En un moment com l'actual, de descrèdit, de cansament i de necessitat de canvi en tots els àmbits (polític i econòmic especialment), la Biblioteca esdevé el catalitzador d'aquestes modificacions; és l'element vehiculator de tots aquests processos. L'avantguarda. I cal, doncs, construir biblioteques amb aquesta finalitat: espais de la ciutat i dels habitants; llocs multidisciplinars i polivalents; zones d'expressió oberta, dinàmica i crítica; ambients que ens higienitzin del nostre entorn i ens facin creure en un futur millor.

2. Les biblioteques com a enginyeria social

El company Lluís Anglada¹ em passa un interessant fragment d'un llibre que en Lorcan Dempsey² ha ressenyat al seu blog. Es tracta d'un fragment del pròleg del llibre *Books, buildings and social engineering: Early public li-*

1. Blog: <http://bdig.blogspot.com/> [Consulta: 12 de març de 2010]

2. Blog: <http://orweblog.oclc.org/> [Consulta: 12 de març de 2010]

*braries in Britain from past to present*³. La idea de fons del fragment és que la planificació i la construcció massiva de biblioteques públiques entre finals del segle XIX i l'inici de la Segona Guerra Mundial fou una acció absolutament planificada des de les administracions públiques, un procés de canvi i enginyeria social segurament sense precedents, que volia servir per a preparar la societat davant els nous canvis que s'estaven esdevenint i davant la llavors futura Societat del Coneixement. És a dir, que les biblioteques havien de servir de suport i de base social per aquests canvis; sense elles, no es podia avançar.

Amb l'ajut de Google Translate, aquesta és la traducció al català del fragment que hi ha al blog de Lorcan Dempsey (amb algunes correccions meves):

Busquem rescatar l'històric edifici de la biblioteca pública des d'una perspectiva que en el passat amb massa facilitat es denigra. La construcció massiva —car això és amb el que finalment es va convertir— dels primers edificis de la biblioteca pública ha de ser celebrada com un bon exercici d'engi-

3. Referència del llibre a *WorldCat* <http://www.worldcat.org/oclc/276514861> [Consulta: 12 de març de 2010]

nyeria social, un esforç sense precedents per un moviment de l'esfera pública per convèncer els ciutadans, de manera consensuada, de la importància del coneixement en una societat cada vegada més oberta i la moderna (per això hem utilitzat deliberadament el terme d'«enginyeria social» en contraposició al més estret i enganyós de «control social»). Més concretament, la disposició del que equival a més de mil edificis de les biblioteques en el període 1850–1939 va ser un exercici del que Karl Popper diu «enginyeria social gradual», d'enginyeria social que va ser gradual i permanentment revisada en funció de l'experiència i el nou coneixement, una aproximació científica a la planificació del canvi social, en aquest cas a través de la lliure prestació de llibres, informació, educació i coneixement, que reflecteix l'essència de la biblioteca pública com a institució de progrés i de la investigació científica.⁴

Personalment trobo molt interessant la relació entre construcció d'edificis de biblioteques i enginyeria social. Per la relació entre ambdós termes, aparentment oposats però que ara, amb la lectura d'aquest fragment, s'unei-

4. Font original, en anglès: <http://orweblog.oclc.org/archives/002003.html> [Consulta: 12 de març de 2010]

xen de manera molt especial. I també per la voluntat de canvi i regeneració social que es va demostrar llavors, i que prenia les biblioteques com a epicentre de tot plegat. I per l'època que es descriu, i òbviament salvant les distàncies geogràfiques, culturals, socials i de magnitud quantitativa de l'empresa portada a terme, penso que les Biblioteques de la Mancomunitat de Catalunya també van esdevenir un procés d'enginyeria social a la Catalunya de l'època: un esforç públic immens per a la modernització cultural i social del país, malgrat les dificultats amb què es van trobar.

I ja avui en dia, crec que des de fa uns anys també vivim una època daurada en aquest sentit, com a mínim a casa nostra. Les administracions públiques, amb la Generalitat i la Diputació de Barcelona al capdavant, han liderat i construït una enorme i magnífica xarxa de Biblioteques Públiques que s'estén per tot el país i que, sense cap dubte, aquestes han iniciat grans processos de canvi (en tots els sentits) en les localitats en què es troben ubicades. Ha estat, i ho continuarà sent, un procés d'enginyeria social i cultural que ha servit per a modernitzar Catalunya, i fer que els seus habitants tinguin un accés més fàcil i ràpid a la informa-

ció, l'educació i el coneixement, els tres fonaments bàsics de les societats modernes.

Però no cal aturar-se en la construcció de noves biblioteques físiques, en calen moltes més: de noves, restaurar i millorar edificis, etc. Cal continuar fent tot això, i més. Però aquesta enginyeria social que han suposat els edificis de les biblioteques cal ampliar-la ara a la xarxa, a Internet. És el nou paradigma, la nova frontera, el nou repte. I si les biblioteques físiques van liderar aquesta enginyeria social, ara també cal (i més que mai) que les biblioteques virtuals també estiguin al capdavant d'aquesta nova forma de fer enginyeria.

3. Sobre la veritable magnitud del canvi en les biblioteques

Que les biblioteques han sofert un gran canvi de magnituds més que considerables en els últims 100 anys, i fins en els últims 30 anys, és un fet evident i que a ningú li ha passat desapercebut. Ja fa temps vaig parlar sobre l'evolució

ció dels espais físics de les biblioteques⁵ com a un exemple de canvi. No obstant això, està clar que encara queda molt camí per a fer. Però en aquest camp prefereixo veure el got mig ple, i pensar en un futur millor (sobre aquest tema és molt interessant el debat que s'ha generat en el blog de Lluís Anglada⁶). Que queda molt per fer, sí, és clar; que s'ha avançat molt i tenim un Sistema de Biblioteques potent, també, i és ben visible als ulls de tothom i ens n'hem de sentir orgullosos tots plegats. Parlant amb la Natalia Arroyo⁷ en les últimes Jornades Àtic del 2009⁸ em deia que a la resta de l'Estat espanyol veuen que algunes biblioteques catalanes són un punt de referència, i en valoren el prestigi

5. «L'evolució dels espais físics de les biblioteques». En: *[bauen]: biblioteques i arquitectura* (4 de març de 2009) <<http://www.bauenblog.info/2009/03/04/levolucio-dels-espais-fisics-de-les-biblioteques/>> [Consulta: 12 de març de 2010]

6. «El panorama de les biblioteques de Catalunya mostrades a la Junta d'Eblida». En: *Bdig: biblioteques digitals i cooperació* (16 de novembre de 2009) <<http://bdig.blogspot.com/2009/11/el-panorama-de-les-biblioteques-de.html>> [Consulta: 12 de març de 2010]

7. Twitter: <http://twitter.com/narroyo> [Consulta: 12 de març de 2010]

8. Articles al blog: <http://www.bauenblog.info/tag/jornades-atic2a-2009/> [Consulta: 12 de març de 2010]

social aconseguït. També comentava que des de la resta d'Espanya es percep un bon funcionament en termes generals. Vaja, que amb tot plegat, penso i opino personalment que potser som una autèntica locomotora BiD a l'Estat i segurament també a Europa. Sovint cal que ens tirin *floretes* de fora per a valorar tot el que tenim.

Ara bé: quina mena de canvis hi ha hagut fins ara? Penso que han estat canvis més aviat operacionals i organitzatius, i que han afectat més que res la forma de treballar de les biblioteques. Dos exemples que penso són ben clars: el pas dels catàlegs de fitxes als catàlegs automatitzats, i el treball en xarxa, en forma de consorcis, serveis comarcals, serveis provincials, etc. Dos canvis que crec que han estat fonamentals en l'evolució de les biblioteques catalanes, i que han estat imprescindibles per estar on estem. Però malgrat tot, penso que de fons encara hi ha un gran canvi que no s'ha gestat i que està latent. Ho exemplifico: hi ha un professor d'Alcanar, en Marià Cano⁹ que diu més o menys: l'espai educatiu, el lloc on s'imparteix l'educació i l'ensenyament formal i reglat, no ha

9. Blog: <http://mcanosan.blogspot.com/> [Consulta: 12 de març de 2010]

canviat pràcticament des de finals del XIX fins els nostres dies; ha continuat quasi immutable, malgrat els avenços tecnològics, socials i culturals accelerats del segle XX. Penso que a les biblioteques ha passat el mateix; hi ha tota una sèrie d'elements que continuen inalterables al pas del temps, i si veiem una fotografia d'una biblioteca de començaments del XX amb una de començaments del XXI, segur que hi trobarem uns quants elements comuns: prestatges i mobiliari, taules, cadires i llums. Potser, segurament he simplificat molt, però hi ha una base de treball que sembla immòbil. De fet, en el fons, segurament continuem construint i dissenyant biblioteques igual que fa 100 o 50 anys. És viable? És sostenible? És bo per a la professió¹⁰ i per a la societat en general que continuem tenint els mateixos referents?

A on vull arribar amb tot plegat? Doncs a que sí, evidentment que hi ha hagut canvis en les biblioteques, canvis que en el seu moment van ser potents i definitius, i que van permetre fer salts cap endavant. Però ara estem davant

10. Sèrie d'articles al blog sobre *La Biblioteca sense llibres* <<http://www.bauenblog.info/tag/la-biblioteca-sense-llibres/>> [Consulta: 12 de març de 2010]. Aquests articles també estan recollits en aquest mateix llibre.

d'un altre gran canvi, un canvi d'estructura de professió, i que cal afrontar des de la primera línia. Hi ha una revolució en marxa, i veurem:

- Transformacions en el contingut i els formats de la informació (i, per tant, en l'accés), tot plegat liderat pel cada cop més omnipresent llibre electrònic.

- Veurem transformacions en el disseny, la planificació i l'ús dels espais i els edificis de les biblioteques, com a conseqüència del primer punt.

I més important encara, i la peça clau de tot plegat, els bibliotecaris, que veurem modificada radicalment la nostra forma de treballar: els dos punts anteriors canviaran enormement els nostres procediments de treball, la forma com ens adresem als usuaris i sobretot, la forma d'entendre i viure la nostra professió. I cal estar preparats.

LA BIBLIOTECA COM A ESPAI

1. Apunts sobre l'espai en les biblioteques

Pregunteu a qualsevol bibliotecari/ària del país sobre quina és la principal mancança de la biblioteca on treballa, i segurament us respondrà, en un percentatge molt elevat, que l'espai. I és que l'espai, per a les biblioteques i els bibliotecaris, és un objecte de desig molt preuat, i sovint font de problemes i maldecaps. A la feina, des de sempre, hem tingut problemes d'espai, que no s'han resolt en part fins aquest mateix any. Bé, els motius ara no vénen al cas, però durant tot aquest temps m'he fet algunes reflexions sobre l'espai en les biblioteques, i ara voldria compartir-les amb tots vosaltres; no espereu una explicació raonada, són només apunts al vol.

- *L'espai és potser l'actiu més valuós, i alhora el més car, que tenim les biblioteques.* El sòl, els metres quadrats, costen molts diners, i, per tant, la seva gestió és fa molt complicada.

Cal ser molt acurats en el seu ús, i ser capaços d'aportar valor a les nostres instal·lacions.

- *Caldria, però, planificar les biblioteques, la seva superfície, com a mínim a entre 5–10 anys vista.* Edificis com els nostres han de poder créixer en superfície, han de ser capaços d'augmentar els seus espais a mesura que creix també la població a la qual atenen i el fons que acullen, i sovint també els serveis que ofereixen. La modularitat i la possibilitat de fàcils i ràpides ampliacions haurien de ser un dels requisits imprescindibles dels edificis de biblioteques. De res serveix planificar una biblioteca i trigar deu anys a construir-la, quan no s'ha pogut adaptar a la realitat actual i l'edifici existent compleix només els estàndards de llavors.

- *Pensa en gran, pensa en positiu.* Si l'espai destinat a la futura biblioteca és més gran del que marquen els estàndards¹¹ aprofitem-ho. Serem uns privilegiats i podrem *fardar de biblioteca*. A més, no caldrà que ens preocupem més de futures ampliacions durant molts

11. «Divergències polítiques a Sant Jaume sobre la futura biblioteca». En: *[bauen]: biblioteques i arquitectura* (7 de maig de 2007) <<http://www.bauenblog.info/2007/05/07/divergencies-politiques-a-sant-jaume-sobre-la-futura-biblioteca/>> [Consulta: 12 de març de 2010]

anys. Si es pot fer una inversió en una biblioteca gran, endavant. Quin mal hi ha en això? A més, una biblioteca gran sempre pot acollir altres serveis complementaris i que puguin enriquir i millorar l'experiència dels seus usuaris. Fem una aposta per la biblioteca.

- *Parla amb els bibliotecaris, són uns experts en la gestió i l'ús del seu espai.* Sí, senyors, d'això en sabem a cabassos, i cal que ens fem valorar. Podem aportar idees i solucions innovadores per a acollir molt més fons en el mateix nombre de metres quadrats que abans. D'això se'n diu optimització i per supervivència professional n'hem hagut d'aprendre. Més enllà de la tradicional esporga de fons i altres tècniques documentals per a controlar el creixement del fons, també sabem com gestionar l'espai de què disposem.

- *Planifica qualsevol biblioteca amb un gran dipòsit, si pot ser, amb compactes, i aïllada de la resta d'àrees però dins del mateix edifici.* El/la bibliotecari/ària t'ho agrairà eternament, segur!

- *Arrisca, innova, busca noves solucions arquitectòniques en l'espai.* Hi ha idees i solucions radicals, diferents. Les biblioteques poden i han de ser referents arquitectònics de la seva ciutat,

han d'esdevenir símbols socials, icones locals. Han de ser capaces de generar debat en si mateixes, i ja des de l'edifici mateix que les acull. Quina millor carta de presentació que aquesta, la d'un edifici diferent, innovador i trencador? Bé, de fet en bona mesura ja ho són, però per què no adoptar propostes com la de la futura Biblioteca Nacional de Praga¹² o els bolets de la Biblioteca Universitària de Seikei?¹³ O són massa agosarades?

- *Pensa en verd, la biblioteca ecològica.* No, no és cap anunci de cervesa. Com a edifici públic, la biblioteca (i també els bibliotecaris, que hi treballem) tenim un compromís ecològic ineludible. Les biblioteques han d'esdevenir edificis sostenibles, i per tant, cal dissenyar-los de manera sostenible i ecològica: façanes solars, cobertes enjardinades, ventilació, etc. L'arqui-

12. «Proposta per a la nova Biblioteca Nacional de Praga». En: *[bauen]: biblioteques i arquitectura* (19 de setembre de 2007) <<http://www.bauenblog.info/2007/09/12/proposta-per-a-la-nova-biblioteca-nacional-de-praga/>> [Consulta: 12 de març de 2010]

13. «El bolets de la Biblioteca de la Universitat de Seikei». En: *[bauen]: biblioteques i arquitectura* (2 de juny de 2007) <<http://www.bauenblog.info/2007/06/02/els-bolets-de-la-biblioteca-de-la-universitat-de-seikei/>> [Consulta: 12 de març de 2010]

tectura actual ofereix una gran quantitat de solucions verdes per a convertir els nostres edificis en ecològics. És una responsabilitat social a la qual no podem renunciar.

Però bé, tot el que hem anotat fins ara feia referència a l'espai físic, als edificis. El paradigma i la realitat de les biblioteques està canviant de forma accelerada i, per tant, també ho fan les nostres necessitats d'espai. En un entorn digital potser l'espai que necessitem les biblioteques no serà tan gran, i sí que ens caldrà més espai virtual: servidors potents, espai de disc, etc. Un espai, d'altra banda, cada vegada més barat econòmicament i amb possibilitats pràcticament il·limitades. Se'ns obren grans perspectives i les hem de saber aprofitar. Ens caldrà més espai d'ordinadors en detriment de sales de lectura tradicionals? Els llibres quedaran aïllats als dipòsits de què parlava més amunt? Ens convertirem les biblioteques en grans sales d'ordinadors, en què l'accés a la informació sigui exclusivament o en gran part digital? Cal revisar els estàndards de m² de les biblioteques i adaptar-los als processos de digitalització en marxa? Hauria de ser (o ja ho és) aquesta una nova variable?

Estem en un moment de canvi, i sense cap dubte és apassionant. El concepte d'edifici de biblioteca que tenim actualment canviarà. A alguns llocs ja ho ha fet,¹⁴ i amb exemples¹⁵ també ben a prop de casa.¹⁶ Per descomptat, seguirem veient edificis de biblioteques, però caldrà redefinir-ne el concepte, els usos i les funcions. I segur que ens caldrà, a més, construir un edifici digital. Hem de ser avantguarda, hem de ser valents i agosarats, radicals!

2. L'evolució dels espais físics de les biblioteques

En els últims cent anys, com a mínim a casa nostra, crec que les biblioteques han patit una sèrie de grans i enormes transformacions en

14. «Un autoservei de “media”: la Mediateca de Sendai». En: *[bauen]: biblioteques i arquitectura* (4 d'agost de 2006) <<http://www.bauenblog.info/2006/08/04/un-autoservei-de-media-la-mediateca-de-sendai/>> [Consulta: 12 de març de 2010]

15. Galeria d'imatges a *Flickr* de les Biblioteques Públiques d'Aarhus, a Dinamarca <http://www.flickr.com/photos/aakb/> [Consulta: 12 de març de 2010]

16. «Biblioteca 2.0, el futuro ya está aquí». En: *Deakialli Documental* (9 de junio de 2008) <<http://www.deakialli.com/2008/06/09/bibliotecas-20-el-futuro-ya-esta-aqui/>> [Consulta: 12 de març de 2010]

tota mena d'àmbits.¹⁷ És un fet evident que les biblioteques de llavors no són, per sort, com les que disposem ara. Hi ha hagut una clara evolució i millora dels seus serveis i de les seves instal·lacions. I és aquí on em vull centrar en aquest article. Com s'han transformat els espais físics de les biblioteques? Com han evolucionat els seus espais? Què ha canviat i cap a on s'encaminen? A tot això intentaré donar la meua opinió i el meu punt de vista. En cap cas oferiré respostes absolutes, sinó que segurament generaré, segurament, moltes més preguntes.

La imatge exterior de les biblioteques ha canviat molt. La seva arquitectura ha evolucionat considerablement, i segurament han sofert una de les evolucions més radicals i absolutes en el món de l'arquitectura. Espessos murs, amb poques finestres, tancades en si mateixes, hermètiques, recloses, inaccessibles... i amb una aureola de temples del saber. Així podríem definir fins fa no tants anys les biblioteques

17. MAYOL, M. Carme (2005). «La Xarxa de Biblioteques 1915-2004 : una història que mira al futur». *BiD: textos universitaris de biblioteconomia i documentació*, juny, núm. 14. <http://www2.ub.es/bid/consulta_articulos.php?fichero=14mayol.htm> [Consulta: 12 de març de 2010].

del nostre entorn. Segurament a tot això hi contribuïa la imatge exterior que tenien, i les sensacions i les emocions que desprenien vers el seu entorn. Estarem d'acord que les convencions socials i l'estructura de valors ha canviat moltíssim en només un segle, i que tot plegat també ha influït en les biblioteques i en la forma de construir-les. Un exemple podria ser la Biblioteca Popular del Vendrell, de l'any 1922. De línies marcadament clàssiques, té aspecte d'un autèntic temple del saber. Val a dir que les Biblioteques de la Mancomunitat segueixen en bona mesura aquest aspecte, amb petites variacions. Segurament que si fos una biblioteca actual, ens faria respecte entrar-hi... potser ens ho pensaríem dues vegades! Hem d'entendre, però, que llavors aquesta tipologia de biblioteques era la norma a Catalunya i que, per tant, probablement no s'esperava que tinguessin cap altra forma que la que van tenir.

Avui en dia el panorama arquitectònic ha canviat i és ben diferent. Les biblioteques són una de les tipologies d'edificis públics més ben valorades per arquitectes i responsables polítics i gestors, fet que ha provocat que la seva arquitectura hagi esdevingut altament simbòlica i representativa, ja no només per a la ma-

teixa biblioteca sinó també per a la ciutat que l'acull, fins al punt que crec que les Biblioteques són potser l'edifici públic per excel·lència. De la reclusió i el tancament s'ha passat a l'obertura de l'edifici. Canvis socials i culturals han provocat aquest canvi, aquesta obertura. S'han difuminat pràcticament en la seva totalitat els límits de l'edifici i l'espai públic, el carrer, la plaça. S'usa el vidre abastament, amb profusió (potser, fins i tot, massa), intentant estendre el caràcter social i ciutadà del carrer fins a l'interior de la biblioteca. Com a mostra podríem agafar la Biblioteca Comarcal de Blanes,¹⁸ obra de l'equip d'arquitectes Artigues & Sanabria (1997–2002). La transformació és més que evident, no sé si és dolenta o bona, però sí que és més que remarcable. Per a la nostra mentalitat actual, sense dubte convida més a entrar-hi la Biblioteca de Blanes... Ens imaginem, però, una biblioteca com la del Vendrell de l'any 1922 avui en dia? Segurament no. S'ha arribat potser a una certa comercialització de les biblioteques? Es poden sentir les

18. «La Biblioteca Comarcal de Blanes». En: *[bauen]: biblioteques i arquitectura* (28 d'abril de 2007) <<http://www.bauenblog.info/2007/04/28/la-biblioteca-comarcal-de-blanes/>> [Consulta: 12 de març de 2010]

biblioteques com una cultura d'aparador, en què es mostra sense complexos què es fa al seu interior? O calia arribar fins a aquest punt per tal de poder superar la tradicional ignorància social sobre el treball i les funcions pròpies de les biblioteques?

I bé, si fins ara hem vist com ha canviat l'aparència externa dels edificis de les biblioteques, ara ens centrarem en com ha canviat el seu interior. Hi ha hagut, com no podia ser d'altra manera, canvis profunds influïts per la renovació arquitectònica que han experimentat les biblioteques. Si han canviat exteriorment, era del tot inevitable que també canviessin interiorment. Com a mostra, podríem mirar la Biblioteca Popular de Manresa de l'any 1928. Hi predominen les taules de lectura i estudi, i els prestatges distribuïts de forma perimetral. I poca cosa més. L'aspecte interior de les biblioteques estava directament influenciat per la *tecnologia* que hi havia disponible llavors, i s'hi adaptava. Segurament no es requeria ni feia falta res més que taules, llums i cadires; i uns prestatges amb els llibres i revistes per a donar servei i resoldre les necessitats dels usuaris de les biblioteques. Així de senzill però alhora així de complicat, tot un repte i èxit de

Govern, si tenim en compte les circumstàncies històriques de la Mancomunitat.

Amb el pas dels anys, les Biblioteques han hagut d'incorporar nous suports informatius, i per tant noves tecnologies, que han transformat els seus interiors. Hi continuem trobant prestatgeries amb llibres i revistes; hi ha per descomptat taules amb llums i cadires. Però han hagut de cedir part del seu espai i de la seva importància: a zones infantils amb coixins i cadires i taules adaptades; a àrees de materials audiovisuals, amb CD, DVD, vídeos, i els equips específics per al seu ús; i a, sobretot, ordinadors per a la consulta dels catàlegs automatitzats i l'accés a Internet. Es podria exemplificar amb la nova seu de la Biblioteca Pere de Montcada de la Sénia, inaugurada l'abril de 2008. Penso que la incorporació a les biblioteques de nous materials i suports informatius, més enllà dels llibres i revistes de sempre, ha fet que canviés radicalment el seu aspecte interior. Les seves sales s'han hagut d'adaptar per tal d'acollir amb garanties d'èxit tots aquests nous suports. Si en l'exterior han influït més els canvis socials i culturals, en l'interior és la tecnologia la que té un pes més important i gran, com a impuls transformador.

Tot i això, durant molt de temps, i potser encara avui en dia, el centre d'atenció dels espais interiors de les Biblioteques continua sent el llibre i els materials impresos. Potser el pes de la tradició hi influeix; o potser és el pes de la professió i del nostre habitual rebuig a massa canvis tecnològics en el nostre treball diari. El cert, però, és que l'espai dedicat a materials impresos continua essent majoritari en les biblioteques del nostre entorn. Però alguna cosa està canviant. I què és? Bé, a casa nostra trobem l'exemple del GEPA, impulsat des del CBUC, i que no és més que un magatzem centralitzat de llibres i documents de poc ús, per tal que no ocupin espai a les biblioteques, i aquestes puguin usar-lo amb documents de més ús. Aquest és sense dubte un camí, ja iniciat per cada biblioteca individualment amb els seus propis magatzems. Però el canvi més gran que estem experimentant encara avui en dia a les biblioteques és la progressiva implantació d'ordinadors en les nostres sales. D'exemples n'hi ha moltíssims, però podríem anar fins a la sala plena d'ordi-

nadors de la nova Biblioteca de la Universitat de Lima.¹⁹ Sense dubtar-ho, i poso la mà al foc, anem cap aquí i és del tot inevitable. I no només amb els ordinadors: ben aviat podrem veure *parcs de lectors de llibres electrònics* per a la lectura de llibres digitals. La progressiva digitalització i virtualització de la informació²⁰ és un camí ja sense retorn, amb totes les conseqüències positives i negatives que evidentment té. I per descomptat que haurem de conservar el llibre, però per a això ja tindrem un GEPA a la nostra biblioteca, n'estic segur, la consulta es farà mitjançant un lector de llibres electrònics o per ordinador.

Amb aquesta progressiva digitalització de la informació, les biblioteques ens enfrontem a un repte. Com dissenyem els espais? Com construïm les noves biblioteques? L'ús i les funcions tradicionals de les biblioteques de

19. «Nova Biblioteca de la Universitat de Lima». En: *[bauen]: biblioteques i arquitectura* (2 de març de 2009) <<http://www.bauenblog.info/2009/03/02/nova-biblioteca-de-la-universitat-de-lima/>> [Consulta: 12 de març de 2010]

20. «El software para gestionar información: un elemento imprescindible en las bibliotecas de la sociedad actual». En: *@bsysnet.com* <<http://www.absysnet.com/tema/tema68.html>> [Consulta: 12 de març de 2010]

lectura i consulta s'han vist ja superades per un ús més lúdic, més informal, més social. Les biblioteques som ara un punt de trobada, de reunió, d'intercanvi social i que busca i consulta informació (digital) de manera virtual. Per tant, hem de ser capaços de pensar les nostres biblioteques en aquest sentit. Però no es tracta tant de dissenyar i planificar biblioteques virtuals, que també, sinó més aviat es tracta de construir espais de transició entre el nostre món analògic i el món digital en què viurà tota la informació. Hem de ser capaços de fer tercers espais²¹ (terme que agrada molt a en Lluís Anglada i que comparteixo plenament), nodes socials. Ens hi juguem el nostre futur com a professió: hi ha un fina i delicada línia entre accedir a la informació des de casa amb el teu ordinador o fer-ho des d'una biblioteca, i fer-ho en societat. Què volem? Només depèn de nosaltres que els nostres usuaris no l'acabin saltant. Perquè si bé estic segur que es continuaran fent edificis de biblioteques crec que cal repensar-los. Els arquitectes ja fa temps

21. Etiqueta «Tercers espais» al seu blog: <http://bdig.blogspot.com/search/label/tercers%20espais> [Consulta: 12 de març de 2010]

que han iniciat aquest camí, amb veritables joies tecnològiques com la Biblioteca de Seattle,²² de Rem Koolhaas. Ens posem a treballar-hi?

22. «La Biblioteca Central de Seattle». En: *[bauen]: bibliothèques i arquitectura* (6 d'octubre de 2007) <<http://www.bauenblog.info/2007/10/06/la-biblioteca-central-de-seattle/>> [Consulta: 12 de març de 2010]

LA BIBLIOTECA SENSE LLIBRES

1. Introducció

Estic convençut que el futur dels edificis de les biblioteques serà un futur sense llibres, que quedaran ubicats i segregats a amplis dipòsits centralitzats com pot ser el GEPA (en podeu trobar dos articles al meu blog^{23, 24}) que està impulsant el CBUC.

Es plantegen per a un futur no tan llunyà tota una sèrie de reptes diversos: pel que fa a l'arquitectura i als arquitectes, caldrà repensar una tipologia d'edificis amb uns usos clars i ben definits, i que servien de guia per a la seva construcció. Com dissenyar, per exemple, unes sales de lectura on precisament ja no hi tro-

23. «El GEPA». En: *[bauen]: biblioteques i arquitectura* (12 de febrer de 2009) <<http://www.bauenblog.info/2009/02/12/el-gepa/>> [Consulta: 12 de març de 2010]

24. «Més sobre els GEPA». En: *[bauen]: biblioteques i arquitectura* (9 de març de 2009) <<http://www.bauenblog.info/2009/03/09/mes-sobre-els-gepa/>> [Consulta: 12 de març de 2010]

barem llibres? Què s'hi haurà de posar? Estem abocats a una redefinició massiva dels nostres edificis, sense cap dubte. I d'altra banda, als bibliotecaris també se'ns presenten anys de canvis, en què haurem de modificar el nostre entorn laboral físic, un entorn que en moltes ocasions ens servia i ens serveix com a suport indispensable per a la nostra feina diària i que ens fa de guia. És a dir, sabíem i sabem per a què serveix el nostre entorn laboral, com usar-lo i això ens dóna seguretat i estabilitat.

Però tot això canviarà. Arquitectes i bibliotecaris ens enfrontem (i ens hi hem d'enfrontar plegats, agafats de la mà) a una gestió del buit. Un buit conceptual i físic al qual caldrà donar respostes: els bibliotecaris, repensant i conceptualitzant què s'hi haurà de fer a les biblioteques del futur i com es farà; i els arquitectes aportant solucions reals a aquells conceptes. Hem de posar en marxa un altre procés d'enginyeria social (digital).²⁵

25. «Les biblioteques com a enginyeria social». En: *[bauen]: biblioteques i arquitectura* (10 de setembre de 2009) <<http://www.bauenblog.info/2009/09/10/les-biblioteques-com-a-enginyeria-social/>> [Consulta: 12 de març de 2010]

Inicio una sèrie d'apunts en què reflexionaré en veu alta sobre la biblioteca sense llibres, i com penso que serà. És el nostre futur, la nostra supervivència. Per descomptat, com en tota prospectiva, m'equivocaré i cometré errors. Els assumeixo. Però el debat i la conversa, la generació d'idees, farà que potser arribem, entre tots junts, a una idea el més aproximada possible.

I tu, com creus que serà la biblioteca sense llibres? T'animes a parlar-ne? Dissenyem la biblioteca sense llibres?

2. Com omplim el buit?

Imaginem-nos per un moment la nostra biblioteca (pública o qualsevol altra) més prospera; fem-nos una imatge mental de com és actualment, amb els seus equipaments, el seu mobiliari, etc. Tot molt clar, no? De les biblioteques en tenim una imatge física molt clara i nítida: un edifici d'una biblioteca ha de ser així, així i així. Un entorn que es repeteix; consolidat i dèxit. Ara bé, intentem modificar aquesta imatge i eliminem-ne tots els prestatges i tots els llibres. Deixem-la buida. De cop i volta, tot el fons bibliogràfic de la biblioteca s'ha esfumat. Com reconstruïm aquesta imatge de la

biblioteca? Ens sobta aquesta nova imatge d'un equipament que fins ara creiem estable i permanent, no? Com omplim ara les diferents sales i seccions de la biblioteca?

El dimarts 6 d'octubre, durant l'Esmorzar del COBDC²⁶ a Tarragona, aquest tema va aparèixer i la conversa amb en Javier Celaya em va donar algunes pistes d'un possible futur. Un futur, òbviament, ple de preguntes encara sense resoldre. Així que tot el que puguem parlar són simples tendències o pronòstics.

Una de les tendències que apuntava Celaya fou que els llibres cada cop més estaran al núvol, a la xarxa. Un núvol, un espai digital, un GEPA digital compartit per diferents biblioteques, i al qual els seus usuaris s'hi podran connectar i descarregar en préstec els llibres que vulguin. Aquest préstec es controlaria mitjançant programes similars als dels cibercafés: quan s'acabi el temps de préstec, la connexió entre el dispositiu de l'usuari i aquest GEPA digital es tallarà. És a dir, que la llicència tempo-

26. «Valoració de l'Esmorzar del COBDC 2009 a Tarragona». En: *[bauen]: biblioteques i arquitectura* (6 d'octubre del 2009) <<http://www.bauenblog.info/2009/10/06/valoracio-de-lesmorzar-del-cobdc-2009-a-tarragona/>> [Consulta: 12 de març de 2010]

ral d'ús de l'usuari caducaria automàticament, i l'usuari ja no podria llegir aquell llibre des del seu dispositiu a no ser, clar, que demani pròrrogues. A la Universitat de Xicago això ja s'està experimentant.

Així doncs, si de cop i volta desapareixen tots els materials de la biblioteca, com l'omplim? O millor dit, en què ens convertim? Anem a pams:

- *Si la informació flueix en oceans digitals, des de la biblioteca caldrà prioritzar-ne l'accés com a un element crític i fonamental.* Així, els nostres espais s'haurien d'omplir amb els dispositius necessaris per al seu accés i consulta. I fins i tot s'hauria de poder modificar, transformar i redistribuir. Per tant, penso que veurem un augment considerable del nombre d'ordinadors a les biblioteques, que ompliran les antigues sales de lectura amb els prestatges. I també, cada cop més, veurem lectors de llibres electrònics disposats com els ordinadors (i amb mesures de protecció per a evitar furt, és clar). I per descomptat, dono per fet que hi hauria xarxa wi-fi per a l'accés amb dispositius dels propis usuaris.

- *Evidentment, encara quedaria molt d'espai.* Durant l'Esmorzar, Celaya apuntava l'especialització com a una possible via. I recon-

vertir les sales en funció d'aquesta especialització. Va comentar el cas d'una biblioteca de Hèlsinki, que s'havia especialitzat en música i reconvertit les seves sales en sales d'assaig. En què es podria transformar la teva biblioteca més propera? Potser una biblioteca com la del COAC podria acollir petits despatxos per a arquitectes, formant un petit viver d'empreses especialitzat. I, per exemple, la Marcellí Domingo de Tortosa? En les públiques l'assumpte és més complicat i potser caldria que estés coordinat amb altres biblioteques del territori.

- *Amb Celaya vam arribar a coincidir en què les biblioteques s'encaminen cada cop més cap a una mena de centres cívics. O com a mínim això sembla. Però que, per tant, caldria revaloritzar el concepte de centre cívic en la nostra societat i posar-lo al lloc que li pertoca. Hi hauria d'haver un procés de dignificació en el nostre entorn social dels centres cívics, uns centres que penso que tenen un aire de segona categoria. La biblioteca penso que hauria de liderar aquesta transformació si, com sembla, anem cap aquí.*

M'imagino una biblioteca extensa i distribuïda, o més aviat una biblioteca com a concepte. Etèria. I amb diferents nodes físics d'ac-

cés a aquest concepte: des de centres cívics, cals, telecentres, Punts Òmnia, passant, és clar, per qualsevol tipologia de biblioteca. I encara més, quin paper hi jugarem els bibliotecaris? També serem un concepte?

3. La biblioteca com a concepte

Massa canvis. Massa preguntes... Temps turbulents i de transformacions radicals i accelerades, biblioteca (i bibliotecaris) inclosos. I temps, també, de poques respostes. És el moment, apassionant, de dissenyar un futur que en molts casos ja és present. Pensar, reflexionar sobre com voldrem que sigui la nostra professió. El que sí que tinc clar és que ens encaminem cap a un futur en què els llibres, en format paper, desapareixeran dels nostres edificis, deixaran de tenir el paper primordial que tenen ara i que això comportarà que haguem de redefinir els espais que estem ocupant. Aquesta és la tesi principal, i que amb més o menys èxit estic intentant defensar amb la sèrie d'articles sobre *La biblioteca sense llibres*. I aquesta redefinició de tot el nostre món professional, i que haurem de fer obligatòriament, comportarà que ens haguem de tornar a explicar... la mateixa cantarella de sempre. El que

passarà és que llavors tot el discurs que hem pronunciat fins ara ja no servirà. Els canvis que s'esdevindran seran tan grans i de tanta magnitud que molt probablement haurem de començar de zero.

Caldrà construir de nou un discurs sobre la professió i els seus espais, tan físics com, sobretot, conceptuals. I és que potser ens encaminem cap a una biblioteca entesa com a concepte; un espai de la raó, mental, que té la seva representació «física» en forma de bits i que «habita» a la xarxa. I aquesta estructura mental, com a tal, no pot ocupar cap edifici. I potser els futurs edificis caldrà entendre'ls com a un espai de socialització i d'educació; espais de capacitació i adquisició d'aquestes noves estructures bibliotecàries i documentals, i on posar-les a l'abast de la ciutadania. Nous edificis on el centre sigui el ciutadà, l'usuari, i on el seu objectiu principal sigui la transmissió d'aquest concepte social. Un usuari, però, absolutament autònom informativament parlant i que no requerirà ni usará la biblioteca en la forma que ho fa avui dia.

Els problemes, però, es plantejaran en entendre i comprendre què voldran de nosaltres els usuaris, i en com definir i transmetre aquests conceptes.

EPÍLEG

El cafè per a tots, i l'experiència dels Idea Store

El nostre model català de planificació i desenvolupament territorial en l'àmbit de les biblioteques públiques ens ha permès disposar i gaudir d'una xarxa potent d'equipaments, estesa per tota Catalunya. Unes normes clares i uns estàndards precisos han facilitat molts cops la feina, i han agilitzat els processos i la concepció i el disseny dels edificis. Evidentment, com en tot, hi ha matisos, escales de grisos... però penso que, en línies generals, això és així. Ens podríem arriscar a dir que hi ha hagut política del cafè per a tots? I bé, ara que ja estem a taula, ara què? Fa uns dies va venir en Sergio Dogliani a Tortosa, a fer una *master class*¹ (a la què vaig poder assistir) sobre els Idea Store,²

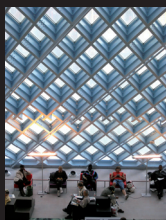
1. La seva *master class* tingué lloc el dia 23 de març de 2010, a la Biblioteca Marcellí Domingo de Tortosa.

2. <http://www.ideastore.co.uk/> [Consulta: 26 d'abril de 2010]

un nou concepte de biblioteca que ha impulsat al barri londinenc de Tower Hamlets. Dogliani explicava, en línies generals, que per a poder tirar endavant aquest projecte es va donar la circumstància de ser en el moment precís en el lloc adient. Vaja, es va caçar una oportunitat: un barri degradat, amb un baixíssim ús i una pèssima consideració de la biblioteca, forta immigració, delinqüència, etc. Un repte difícil, però resolt. Avui, els Idea Store són un referent mundial sobre nous conceptes de biblioteca, noves formes d'ús i nous camins en el desenvolupament de les nostres tasques.

A on vull arribar? Bé, només em pregunto si seria possible fer néixer un projecte similar a casa nostra, un *Idea Store català*. Què cal fer per a superar el cafè per a tothom? Som, serem, capaços d'introduir un element innovador al sistema, i desenvolupar a partir d'aquí un canvi en la concepció de les nostres biblioteques? Sóc de la opinió que a la llarga caldrà canviar la política bibliotecària del país i adreçar-la cap al model dels Idea Store o similars. Crec que ara és el moment, ara és la nostra oportunitat, i que potser cal avançar-se als esdeveniments, dibuixar el nostre futur. Però, podrem fer-ho? Dogliani apuntava els canvis: principalment,

la marca, el nom comercial... però també feia menció d'altres: canvis en l'estructura organitzativa, contractació de personal, atenció a l'usuari, usos dels espais, horaris, etc. Si, n'hi ha hagut, de canvis, i aquests han suposat l'èxit del projecte. Però dissortadament penso que a Londres (i als països anglosaxons) es parteix d'un avantatge que aquí, encara no tenim, o no la tenim tan accentuada. En podríem dir una maduresa cívica i comunitària, de tota la societat en general. La percepció i el sentiment plenament interioritzat que els equipaments públics (i les biblioteques en concret) són teus, són nostres i, per tant, cal treure'n tot el suc possible, des de tots els àmbits imaginables. Potser és qüestió de recorregut, de que passin anys, i que el nostre comportament i la nostra mentalitat social i participativa creixi suficientment. Penso, no obstant, que hem posat uns excel·lents fonaments per a poder tenir un model similar aquí: uns fonaments basats en una potent i ferma xarxa de biblioteques (de tota mena), i basats també en uns professionals altament capacitats i adaptats al canvi i capaçs de caminar per noves vies.

www.petropolis.cat